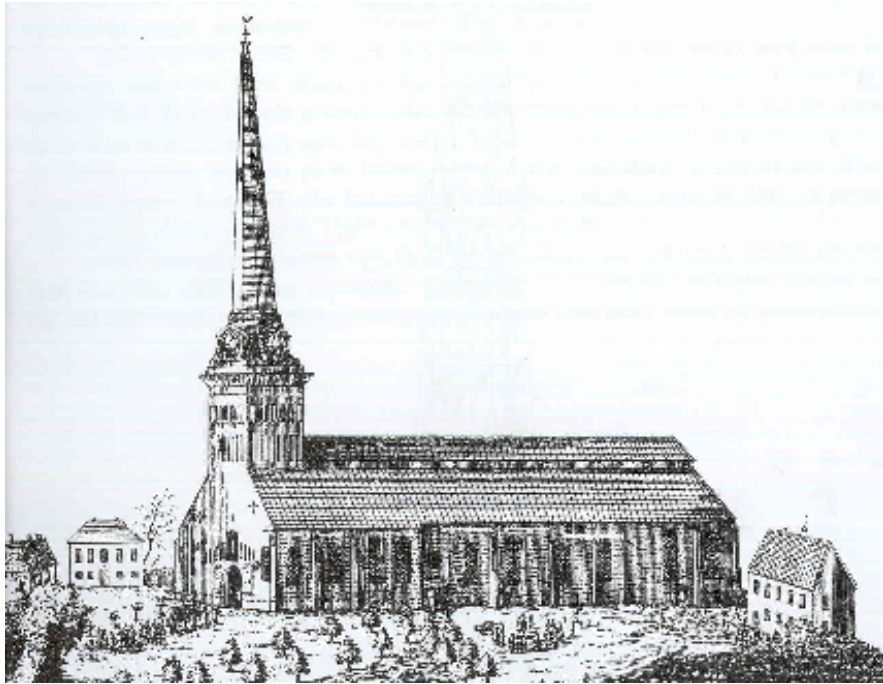

VÄSTERÅS DOMKYRKA

Domkyrkan 1, Västerås domkyrkoförsamling och stad, Västmanlands län

Domkyrkans
södra sida,
tecknad av
Olof Grau på
1750-talet,
fotograferad
på 1920-talet
– digital kopia av
foto i
domkyrkans
arkiv

BESKRIVNING

Kyrkomiljön

Västerås domkyrka ligger i norra delen av Västerås innerstad, inom område av riksintresse för kulturmiljövården. En stor del av bebyggelsen i angränsande kvarter är också relaterad till den kyrkans verksamhet. Huvudingången i väster vetter mot Domkyrkoplan, där konsistoriehuset och Biskopsgården ligger. I norr vidtar Rudbeckianska läroverkets skolgård, i söder finns domprost/komministergården och en före detta läroverksarrest, *Proba*, på 1810-talet ombyggd till bårhus och likvagnsskjul. Begravningsplatsen runt kyrkan avlystes 1815 och ersattes 1818 med en begravningsplats längre norrut, vid Svartån. Sedan dess har kyrktomten blivit alltmer kringskuren. Mest drastiska ingreppet var Biskopsgatan som 1944 drogs över kyrktomens södra del och nu bildar barriär mellan kyrkan och återstående bogårdsmur i anslutning till Proban.

Konsistoriehuset och domkyrkan
– Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

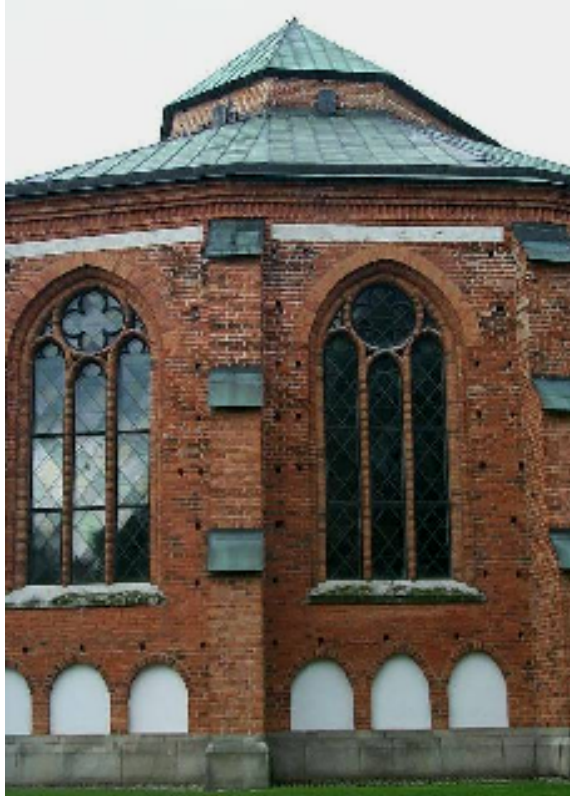

Kyrkoanläggningen

Kyrkotomten är idag ett snävt avgränsat område norr, öster och söder om kyrkan, med små gräsytor och gamla ädellövträd. Utmed norra och södra sidorna leder breda grusade gångar från Domkyrkoplan mot Stadsbiblioteket.

Kyrkobyggnaden är en femskeppig katedral, med kor i en halvcirkelformig absid och brutet, koppartäckt tak med murad italian, samt västtorn med sidoutbyggnader och en obeliskformig, kopparklädd spira. På sidoutbyggnaderna finns tornliknande skorstenar, tillkomna under 1800-talets senare hälft. Omgivande mark är plan.

Domkyrkans tak var ursprungligen spåntäckt, men byte till koppar skedde redan på 1600-talet. Senaste stora omläggningen ägde rum 1980-83 och 1994.
Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kyrkans väggar har murats i handslaget stortegel, på en grund av gråsten, jämte betonggjutningar ilagda 1895-96 då även den yttre granitsockeln med slåthuggen skråkant tillkom. Murverken stabiliseras av strävpelare. Fasadmurarnas ålder skiftar; äldst är de mörkröda som framförallt finns kvar i tornet. De yngre, ljusare är från reparationer 1856-61 och 1895-96. Även 1600-talstegel förekommer. Vitkalkade blinderingar utgör de mest framträdande dekorativa inslagen, bland annat i form av en slätputsad, vit bård nedanför takfoten, spetsbågiga nischer vid portalerna och rundbågiga på absiden. Flertalet är av medeltida ursprung. De skulpterade minnestavlorna i kalksten som finns infästa runt om har tillkommit successivt under århundradenas lopp. Konsolfrisen i tornets takfot fick sin form samtidigt med spiran, byggd 1693-95 efter ritningar av Nicodemus Tessin den yngre.

Fönsteromfattningarna är breda och spetsbågiga, inramade med tre profilerade språng. Masverk av tegel delar in i trekopplade, långsmala fönster och ett runt ovanför. Flertalet fönster har svarta, fasta ramar av svartmålat gjutjärn och blyinfattade rutor av lätt dämpat antikglas. Västra gavelns mellersta och de södra sidornas två västligaste fönster har spröjsverk av gjutjärn och norra sidans två västligaste saknar spröjsar. Över norra och södra portalerna sitter runda fönster. På västra gaveln finns tre mindre, rektangulära fönster med bruna snickerier. Alla solbänkar är av kalksten.

Portalen runt huvudingången i väster har en spetsbågig omfattning i flera språng av omväxlande högrött och svartglaserat formtegel. Den inramar en kopparklädd pardörr. Norr- och södersidornas portaler har också rundbågiga omfattningar av formtegel, fast inga glaserade. Dörrarna här är av fernissade plank, med ornamentala, svarta järnbeslag.

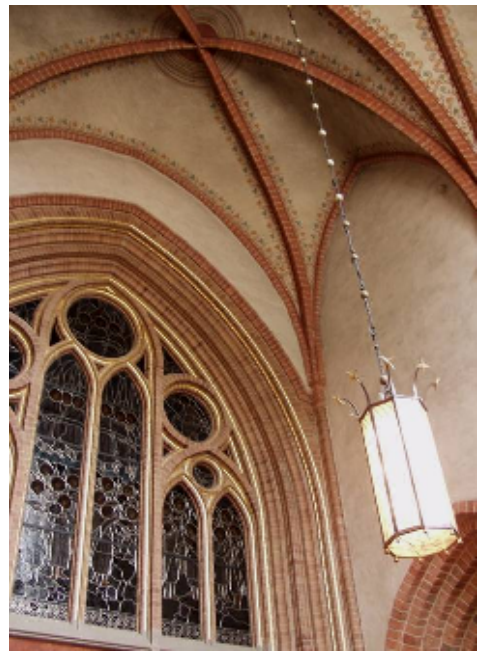
Västportalen dekorerades med glaserat tegel 1896-98.
Digitalfoton Rolf Hammarskiöld

Tornets interiör - generellt

Domkyrkotornet består i de två nedre våningsplan av vapenhus/förhall, en nordlig sidoutbyggnad med sakristia och arkiv och en sydlig med personallokaler och museum. Uppgångar till klockvåning, urverk och spira utgår från kyrkans norra sida och från domkyrkomuseet.

Vapenhuset/förhall

Innanför huvudingången i väster följer en förhall, täckt med två höga kryssvalv vars släta ytor är dekorerade med Agi Lindegrens/Edvard Bergs målningar, al secco från 1896-98. I golvet ligger polerade kalkstensplaner. Norra och södra väggarna är slammade och gråkalkade. Fyra trappsteg leder upp till en stor spetsbågig portal, murad i hårdbränt skånskt formtegel och smyckat med förgyllda linjer. I de två dörröppningarna mot kyrkorummet sitter oljade pardörrar med smidda handtag. Ovanför dörrarna finns ett rikt profilerat tegelmasverk som inramar blyinfattade glasmålningar.

Förhallen/vapenhuset –
Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kommissionsrummet –
Digitalfoto Svensk
Klimatstyrning AB

Sakristian

I sidoutbyggnaden norr om förhallen ligger sakristian, med två låga, vitrappade stjärnvalv och lackat tegelgolv. Väggarna upptas till stor del av en skåpinredning som tillkom då sakristian iordningställdes 1958-61. På norra sidan är ett andaktsaltare, med det så kallade Lübeckerskåpet från 1400-talet uppställt på ett podium i trä.

Kommissionsrummet/Domkyrkoarkivet

I våningen ovanför sakristian är Domkyrkokommissionens rum och domkyrkans arkiv inrättat. Rummets två stjärnvalv är oputsade och väggarna slammade i gråvit nyans. Golvet är belagt med lackat tegel. Utmed västra väggen står bokskåp från 1958-61.

Personallokaler

Sidoutbyggnaden söder om förhallen är i bottenvåningen täckt med låga valv. Rummen här nyinreddes 1958-61 till personallokaler, sanitetsutrymmen och väntrum.

Domkyrkomuseet

I våningen ovanför personallokalerna finns ett museum, iordningställt 1958-61, med ett modernt betongvalv. Golven är belagda med lackad ekparkett. Äldre inventarier, korbänkar och en medeltida kyrkport finns utställda och här förvaras kyrkans silverskatt. I nästföljande våningar finns textilier utställda.

Domkyrkomuseet – digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kyrkorummets interiör - generellt

Kyrkorummet är indelat i fem välvda skepp. Mittskeppets valv är höga och vida, sidoskeppens smala och något lägre. De yttre sidoskeppen och koromgångens valv har samma höjd som sidoskeppens men är bredare. Större delen av ytorna täcks av en gråvitt kalkad puts som är slät på väggarna och ganska grov uppe i valven. I golven ligger grå kalksten, till övervägande delen stora ploner i fallande längd med hyvlad yta, samt utspridda gravhällar. För belysningen svarar i första hand lampetter och ljuskronor av förgylld, driven kopparplåt.

Sedan en stor omgestaltning 1958-61, ledd av Erik Lundberg, är kyrkorummet indelat i olika, lätt urskiljbara ”rum”. Beskrivningen som följer har därför delats upp i flera avsnitt.

Orgelläktaren

I västra änden är orgelläktaren som i huvudsak fått behålla utseendet den fick vid dess färdigställande 1898. De tre kryssvalven är dekorerade med målningar av Agi Lindegren och mot kyrkorummet är en barriär skulpterad av skotsk sandsten och rosverk i gjuten betong. Orgelfasaden i utpräglad nygotik är av mörkt laserad furu med förgyllda faser och sniderier. På orgelläktarens västra sida, mot trappuppgången från vapenhuset, finns frilagda medeltida murverk med rundbågsfriser.

De medeltida murverken mot vapenhusets trappuppgång torde vara en rest av 1240-talets fasad - Digitalfoton Rolf Hammarskiöld

Västra delen – ”Folkungakyrkan”, bröllops- och dopkapell

Kyrkorummets västra del, mellan läktaren och tvärgången, är relativt mörk genom att fönstren här försetts med färgrika glasmålningar; modernistiskt nonfigurativa på norrsidan och med mer gängse bibliska motiv på den södra. Över mittskeppets tre travéer är vida kryssvalv, varav ett har kvar rester av ursprunglig dekorativ målning från 1460-talet. Valvets pelare har nedtill sina tegelmurar frilagda och det röda tas även upp i golvet som här är belagt med röd Älvdalssandsten. Valvbågarna har en stenfärgad kvadermålning, avsedd att återge medeltidens kilstensmurar.

Norrsidans glasmålningar, ”stegen”, är gjorda av Randi Fischer – Digitalfoto Svensk Klimatstyrning AB

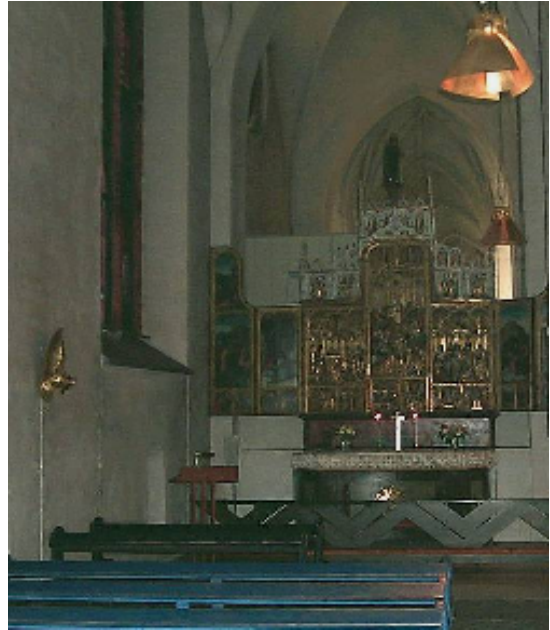
Då västra delen fick sitt nuvarande utseende 1958-61 var arkitekt Erik Lundbergs tanke att gestalta folkungatidens kyrka, med bara tegelmurar och kilstensvalv. Längst fram, i läget för den ursprungliga triumfbågen, är ett triumfkrucifix från 1200-talet Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

I södra sidoskeppet, med kryssvalv från 1856-61, finns en dopplats omsluten med ett genombrutet träskrank som innesluter en hög dopfunt med lock. Över norra sidoskeppet - endast genomgång - är medeltida stjärnvalv kvar, två med rester av dekorativa kalkmålningar.

Det yttre sidoskeppet i norr, med individuellt formade stjärnvalv från 1856-61, upptas av ett andaktskapell - ”apostlakapellet” - med öppna bänkrader, kvar från 1856-61, målade med blånande svart oljefärg. I fonden är det så kallade apostlaskåpet, tillverkat i Brüssel omkring 1500, med flygeldörrar, uppställt på ett murat altare från 1700-talet. Framför är ett genombrutet knäfall av mörkbetsat trä, tillverkat 1958-61.

Digitalfotografier Rolf Hammarskiöld

Det yttre sidoskeppet i söder, med kryssvalv från 1856-61, har ett kapell avsett för dop, försett med en dopfunnt i brons. Vid sidan av kalkstengolvet finns två mindre avsnitt med åttasidigt och mindre firsidigt 1800-talstegel, lagt i mönster. Längst fram är Mariaskåpet, ett altarskåp tillverkat omkring 1510 i Antwerpen, på podium murat 1958-61. Åhörarbänkarna är likadana som i bröllopskapellet, men dessutom finns utmed södra väggen mörkt fernissade f d korbänkar, prydda med sniderier. På väggytorna ovanför finns rester av medeltida dekorationsmålningar.

Tvärgången

Kyrkorummets östra och västra delar åtskiljs av en bred tvärgång som går mellan norra och södra ingångarna, med valv som nyslogs 1856-61. Södra ingångens vindfång är lådformigt, med beklädnad av kalkad ek. Norra sidans vindfång har dekorerats med marmorerade kolonner och en läktarbröstning från 1630.

Dopfunten är en sentida avgjutning (5/10 1955) av ett original från 1391, som nu står i kyrkan Burg på ön Femern i Tyskland –
Digitalfoto Svensk Klimatstyrning AB

Östra delen – församlingskyrkan

Framför nyss beskrivna tvärgång är kyrkorummet avsevärt ljusare, upplyst av de höga fönstren som här har klara, stora rutor i de inre bågarna. Denna del av kyrkan täcks genomgående av stjärnvalv, till stor del murade på nytt 1856-61 och vid senaste rengöringen 2004 laverade i en ljus grågul nyans. Mitt- och sidoskeppens bänkinredning är öppen, med rätvinkligna gavlar, struken med matt, koboltblå tempera. Vid mittskeppets främre södra pelare finns predikstolen, med ett tegelrött podium och därpå en barriär av grönglaserad chamotte

I de yttre sidoskeppen ligger golven två steg högre. Bänkarna här har placerats i kyrkans längdriktning och betsats i teakfärg med förgyllda detaljer. Likadant färgsatt är norrsidans läktare och orgelfasad. Orgeln från 1961 kommer från Fredriksborg orgelbyggeri i Hillerød, Danmark.

Koret och koromgången

Korets golv ligger tre steg högre och är belagt med kalksten från 1800-talets förra hälft, avsevärt mer patinerat än golven i övriga kyrkan. Centralt är altaret med det stora Stureskåpet, ett Antwerpenarbete från 1516. Framförvarande tegelaltare nybyggdes 1958-61, med en profilering som skall symbolisera de till bön knäppta händerna. Altarskivan är av Älvdalssandsten. Korets centrala betydelse accentueras av att de fyra inramande valvpelarna har sina tegelmurar frilagda.

Mellan koret och bakomvarande koromgången finns smäckra smidesgaller uppsatta, en lätt men markant avgränsning mot koromgången.

Koromgångens norra del –
digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kort historik

Platsens första kyrka, byggd av gråsten, lär ha tillkommit på 1100-talet. Den kom att ingå i den nuvarande byggnaden som grundlades på 1230-talet. Under de följande tio åren uppfördes murarna, av hårdbränt, mörkrött tegel i munkförband och rygglutna fogar. Fasaderna blev dekorerade med rundbågsfriser, fönsteröppningarna gjordes troligen rundbågiga och yttertaket spåntäcktes. Kyrkorummet var treskeppigt, okänt om valvslaget eller täckt av trätak. På 1260-talet stod koret färdigt, liksom kyrkans äldsta kända altare, bestående av en marmorskiva på 6 romanska kolonetter. Marmorskivan finns kvar – om än förändrad - och fyra av kolonetterna finns magasinerade på Västmanlands läns museum.

I slutet av 1200-talet slogs högre kryss- och stjärnvalv över kyrkorummet, som ersättning för tidigare trätak/lägre slagna valv. De nya valven dekorerades med kalkmålningar, bland annat cirkelornament och kvaderdekorer. Under 1300-talet breddades kyrkan successivt, genom att olika sidokapell lades till på sidoskeppen.

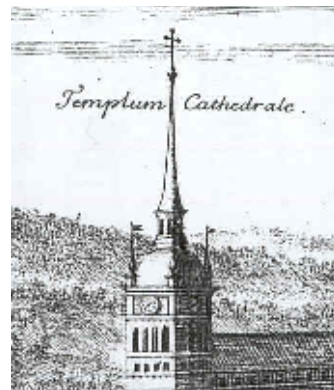
1380 sattes kyrkan i brand av sjörövare. Vid följande återuppbyggnad lades grunden till kyrkans första torn. Det stod förmodligen färdigt omkring 1420, med en hög spira.

Efter att tornspiran störtat vid en storm 1460 följde omfattande reparationer och en stor utbyggnad som förknippats med biskop Lydekas ämbets-tid, 1466-87. Domkyrkan förlängdes mot öster och fick dagens halvrunda koromgång. Över sidoskeppen slogs högre valv, dekorerade med vegetativa målningar. Tornet återuppfördes och på dess norra sida utbyggdes lokaler för domkapitlet – kapitelhuset. År 1517 fick tornet även en sydlig utbyggnad, där från början ett sidokapell var inrymt. Sedan dess består kyrkans nuvarande yttre omfång. Vid samma tid anskaffades flertalet altarskåp, vilka ännu finns kvar.

Domkyrkan i slutet av 1400-talet – rekonstruktion av
Azi Lindegren

Den 29 april 1521 sattes kyrkan än en gång i brand, då danska trupper gjorde ett utfall från Västerås slott. Spiran antändes, likaså yttertaket. Kyrkorummets valv rämnade. Långhusets tak var provisoriskt täckt med halm fram till 1537, då en återuppbyggnad vidtog. De försvagade väggarna bands samman med ankarjärn och bjälkar. Yttertaket fick nya takstolar och spåntäcktes. Även kyrkorummets valv var skadade och måste lagas. Sedan detta skett vitlimmades de, med följderna att återstående medeltida dekorationsmålningar doldes. Sannolikt skadades kyrkan även vid stadsbranden 1572. De följande åren finns räkenskapsuppgifter om stora reparationer på fasaderna och i koret. På 1580-talet hade tornet försetts med en hög, blyklädd spira och fyra små hörntorn, vilka ersatte den spira som förlorats 60 år tidigare.

1580-talets torn -
Erik Dahlbergs Suecia antiqua

Under biskop Johannes Rudbeckius ämbets tid 1619-1646 och hans efterträdare Olaus Laurelius utbyttes långhustakets spåntäckning och tornets bly successivt mot smidda kopparplåtar. Försvagade murar stabiliserades med järn och nya, större fönster insattes. Fasaderna avfärgades med kopparvitriol, kanske för att dämpa kontrasterna mellan äldre och nyare tegelmurar och skyla över brandskador. I kyrkorummet blev golv omlagda och tre läktare tillkom. År 1659 blev en minnesplatta uppsatt, som en slutpunkt för många års arbeten med att göra kyrkan mer påkostad och representativ.

En stor del av ovan beskrivna gestaltning gick förlorad vid ett blixtnedslag den 9 maj 1691. Då förstördes 1580-talets tornspira och de fyra småtornen, delar av taket och några av kyrkorummets valv. Även delar av inredningen skadades. Yttertaket täcktes tämligen omgående, sedan kung Karl XI engagerat sig och rekvirerat koppar från Falun. Året därpå anbringades en ny takfot och murverken genomgick omfattande lagningar, bland annat murades två valv om helt. Åren 1693-95 restes kyrkans nuvarande tornspira, ritad av Nicodemus Tessin d y. Den fick formen av en hög obelisk, på en underbyggnad av frontoner och en kransgesims prydd med konsoler. I efterhand lagades även tornets murar. Tornspiran var Sveriges högsta ända in till 1880-talet.

Under 1700-talet blev kyrkorummets tegelgolv vartefter utbytt mot kalksten. År 1793 avslutades en stor omläggning av yttertaket och 1798 fick högkoret ett större altare, beklätt med marmorskivor, vilket alltså finns kvar fast på annan plats.

Därefter följde en tid av måttliga förändringar, fram till ombyggnaden 1856-61. De väldiga arbeten som följde föranleddes av att hela kyrkan försvagats av sättningar och tidigare bränder. Valv och väggar hade uppförts vid vitt skilda tidpunkter i varierande utförande, vilket gjorde att de samverkade dåligt. Ett annat motiv var estetiskt: En samlad höggotisk katedralinteriör skulle skapas, motsvarande ett ideal som gångna generationer inte kunna förverkliga på grund av resursbrist. Ombyggnadshandlingarna upprättades av Västeråsarkitekten P J Ekman, men i praktiken kom ansvarige byggledaren Helgo Zetterwall att svara för en stor del av de konstruktiva lösningarna. För att få en konsekvent genomförd katedral revs medeltida murar som verkade avskiljande mellan mittskepp och sidoskepp. De yttre sidoskeppens olika stjärnvalv och tunnvalv ersattes med nuvarande, mer enhetliga valv på knippepelare. Även tvärgångens tio valv slogs på nytt. Sakristian i norra sidoskeppets främre del revs för att ersättas av en ny i tornets södra sidoutbyggnad. Ny bänkinredning i nygotik tillverkades, liksom altarring och predikstol med avancerade sniderier.

Av 1856-61 års yttre förändringar märks i första hand att samtliga fönsteröppningar, förut olika till storlek och form, nu blev likformigt spetsbågiga. Några flyttades för att få symmetri. De 29 nya fönsterbågar som insattes var av gjutjärn, med rutor av omväxlande matt och klart glas. Även norra och södra portarna flyttades till nya lägen. Yttre murarna i tornets södra sidoutbyggnad murades upp på nytt och i denna del av kyrkan inreddes ny sakristia.

Första fullskaliga uppvärmningen tillkom 1877, då domkapitlets sessionssal norr om vapenhuset omvandlades till panncentral. En koleddad kalorifer från Kockums installerades och därifrån drogs varmluftskanaler till kyrkorummet. Elektrisk belysning infördes 1889, finansierad med medel testamenterade av fabrikör Sundin.

Nästa större förnyelse ägde rum 1896-98, efter arkitekt Agi Lindegrens handlingar. Den kan ses som en uppföljning av de arbeten som inte rymdes inom 1856-61 års ombyggnad. Kyrkans sockel borttogs såsom bristfällig och bakomvarande grundmur kompletterades med betong. Sedan uppsattes den nuvarande sockeln av huggna granitblock med slät skråkant. Fasadmurarna var så anfrätta att ca 800 kvadratmeter söndervittrat tegel blev utbytt och nya murfogar anbringades. Norra och södra sidans portaler byggdes om till ett utseende mer överensstämmande med den västra. Portar av ek med järnbeslag nytillverkades.

Kyrkorummets utseende 1861-1896
Digital kopia av foto i domkvrkoarkivet

Av de inre förändringarna 1896-1898 märks i första hand dekorationsmålningar al secco, vilka kom att uppta alla valv- och väggytor. Som förebilder för målningsmotiven tjänade uppländska/västmanländska kyrkomålningar från 1400-talets senare hälft. Syftet var att ge kyrkorummet en mer historisk atmosfär och komma ifrån den monotona prägel som rått sedan 1861. Av samma anledning målades bänkinredningen i starkare färger och glasmålningar tillkom i flera fönster. En ny västläktare murades av tegel och kläddes med skotsk sandsten, samt en balustrad med rosverk i betong. På läktaren installerades ett 40-stämmigt orgelverk (Setterquist) med fasad i nygotik, tillverkad av skuren, laserad furu, orneringar och figurer upplagda med guld.

Kyrkorummets utseende 1900-1959
Digital kopia av foto i domkyrkoarkivet

Ganska snart hamnade 1800-talets byggnadsförnyelse i vanrykte; kritiken gick ut på att rivningarna varit alltför urskillningslösa och att historiska belägg saknades för den katedral som hade åstadkommit. Redan på 1920-talet fanns starka krafter som ville få bort mesta möjliga av 1800-talets gestaltning. Även funktionella aspekter spelade in: centralvärmen som blivit insatt 1877 fungerade dåligt och i mitten av 1950-talet hade betänkligt mycket puts fallit ner från valven.

Vid den stora inre ombyggnaden 1958-61 fick kyrkorummet den karaktär som alltjämt äger bestånd. Arkitekten Erik Lundbergs centrala idé var att åtminstone visuellt återskapa en mer sammansatt interiör, så som den kan ha upplevts före 1856. Den nygotiska gestaltningen behölls bara på den västra läktaren, där Lindegrens målningar finns kvar, liksom det skulpterade kalkstensracket och orgelns mörkbetsade fasader.

I västra delen var Lundbergs tanke att gestalta kyrkorummet i äldsta tid, med tegelröda väggar sparsamt upplysta av dagsljus. Det röda förstärktes genom att golvet här belades med Älvdalssandsten. I mitten hängdes ett triumfkrucifix från 1200-talet. Mindre kapell för bröllop, dop och vardagsgudstjänster inreddes i västra delens yttre sidoskepp.

Den egentliga församlingskyrkan förlades till kyrkans östra del, där valv och väggar laverades i en gråvit nyans. Ny bänkinredning tillkom, målad med temperafärger i koboltblått. De yttre sidoskeppen kom att bilda en inramning genom att dess golv gjordes några steg högre än i mitten och bänkarna där orienterades i byggnadens längdriktning.

En stor teknisk förnyelse var att kyrkan anslöts till stadens fjärrvärmenät och golvvärmeslingor lades in i de nygjutna undergolven av betong. För att kunna gjuta måste dock många av de gravvalv som fanns under kyrkan rivas.

Sedan den tidigare panncentralen borttagits flyttades kyrkans sakristia dit. Tornets södra sidobyggnad fick istället moderna personallokaler i bottenvåningen och ett nyinrett museum i våningarna ovanför, där betongbjälklag göts.

De yttre förändringarna 1958-61 berörde fönstren, som i flertalet fall fick sina tidigare rutor och sina spröjsverk av gjutjärn ersatta med blyinfattat antikglas. Fönsteröppningarna i västra gavelns sidopartier minskades: från tidigare stora spetsbågar till dagens små, rektangulära.

Vid 1958-61 års plockades de befintliga golven upp, för att kunna gjuta undergolv med golvvärmeslingor. Före gjutningen måste flera gravkammervalv under kyrkan rivas. Digital kopia av äldre foto i domkyrkans arkiv

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Västerås domkyrka är stiftets största medeltida byggnadsverk, vars yttre grunddrag är resultatet av otaliga utbyggnader från 1200-talet fram till 1517. Ett värtaligt vittnesbörd om kyrkans dåvarande status är de inalles sex bevarade altarskåpen. Tornspiran och yttertaket fick sitt nuvarande utseende vid 1690-talets återuppbyggnad efter brand.

Annars präglas kyrkan i hög grad av ombyggnader/omgestaltningar genomförda 1856-61, 1896-98 och 1958-61, alla inriktade på helhetstänkande och radikala grepp. Vid den förstnämnda förnyelsen slogs nya valv i de yttre sidoskeppen, nuvarande fönsterindelning tillkom, liksom nord- och sydportalerna. På grund av sättningar måste tornets södra sidoutbyggnad till stor del rivas och byggas upp på nytt. Bänkarna i västra delens sidoskepp är kvar från 1856-61.

Vid 1896-98 års arbeten anbringades dagens planhuggna sockel och en stor del av teglet i fasadernas murar. Alltjämt bestående i kyrkans interiör är orgelläktaren med Agi Lindegrens dekormålningar, orgelfasaden i nygotik, samt murarna/masverken av hårdbränt, skånskt tegel mellan vapenhus och kyrkorum.

Den senaste stora omgestaltningen 1958-61, ledd av Erik Lundberg, berörde mest kyrkans interiör. Då tillkom nuvarande, uppvärmda kalkstensgolv, östra delens bänkinredning, den murade predikstolen, all färgsättning samt de särpräglade belysningsarmaturerna. Tornets södra sidoutbyggnad ombyggdes kraftigt och fick bland annat gjutet betongvalv i övervåningen. De yttre förändringarna berörde fönstren som fick blyinfattat, tonat antikglas. I västra gavelns sidopartier minskades fönsteröppningarna kraftigt.

Sammantaget konstateras att kyrkans yttre är resultatet av successiva utbyggnader fram till 1517. Därtill skall läggas 1650-talets murverkslagningar, 1690-talets återuppbyggnad av taket, 1856-61 års fönsterindelning och 1896-98 års murverkslagningar. Kyrkans inre bär spår av många epoker, men intrycket domineras av Erik Lundbergs ambitioner vid den senaste stora omgestaltningen 1958-61. De reparations- och underhållsåtgärder som skett sedan dess, exempelvis 1980-83 och 1994 års omläggning av taket, har inte medfört nämnvärda utseendemässiga förändringar.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Bevarade medeltida murverk och kalkmålningar är omistliga, liksom altarskåpen
- Yttertaket har varit täckt av koppar sedan 1600-talet. Bland plåtarna återfinns enstaka smidda från 1659 och 1793.
- Ett påkostat, kulturhistoriskt värdefullt tillägg från 1896-98 är orgelläktaren, med Agi Lindegrens dekormålningar, skulpterad barriär av skotsk sandsten och orgelfasad i utpräglad nygotik.
- Kyrkorummets disposition och gestaltning domineras av arkitekt Erik Lundbergs intentioner, förverkligade 1958-61. Centralt är indelningen i mindre rumsliga enheter. Detaljer av särskilt värde är belysningen, bänkinredningen som målats med temperafärger, samt västra delens glasmålningar, tillkomna efter en tävling.
- Att Biskopsgatan sedan 1944 passerar rakt över den gamla kyrktomten är en trafiklösning som kritiserats vid upprepade tillfällen av såväl de fastighetsansvariga, Riksantikvarieämbetet som den regionala kulturmiljövården. Därtill kommer att de ökade markrörelserna innebär ökad risk för byggnadssättningar. Angeläget är att Biskopsgatan på sikt tas bort, för ett återställande av det historiska och miljömässiga sambandet mellan Domkyrkan, Proban och komministergården.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA):

- Ihrfors, Eric: *Westmannia sacra*, handskrift färdigställd 1899-1902, baserad på församlingsarkivens handlingar från äldsta tid fram till omkring 1900

Västerås domkyrkas arkiv (VDKA)

- F2: 1, Handlingar angående kyrkobyggnaden 1789-1989
- F2: 2, Handlingar angående kyrkobyggnaden 1830-1991
- F2: 3, Handlingar angående kyrkobyggnaden 1797-1989
- F2: 4, Handlingar angående kyrkobyggnaden 1898-1974
- F2: 5, Handlingar angående kyrkobyggnaden 1691-1814
- F5: 1, Domkyrkorestaureringar 1856-1948
- F5: 2-7, Domkyrkorestaureringen 1956-1961
- F5: 10, Omläggningen av domkyrkans tak 1980-82

Västerås kyrkliga samfällighets arkiv (VKS):

- Bygghandlingar, fakturor, protokoll 1980-1994

Litteratur

Edholm, Dag W: Västerås Domkyrkas orgelverk under 600 år – Västerås 1998

Ekström, Gunnar (1): *Domkyrkan/Västerås/Svenska stadsmonografier – Stockholm 1946, s 103-114/*

Ekström, Gunnar (2): *Västerås domkyrkas inventarier genom tiderna – Västerås 1976/1994*

Hahr, August: *Västerås domkyrka, beskrivning och byggnadshistorik – Västerås 1923*

Hammarskiöld, Rolf (1): *Västerås domkyrka – Nynredning och yttre renovering 2002/Västmanlands läns museum Kulturmiljöavdelningen Rapport 2002: B17/*

Hammarskiöld, Rolf (2): *Västerås domkyrka – Inre rengöring 2004/Västmanlands läns museum Kulturmiljöavdelningen Rapport 2004: B2/*

Henschen, Ingegerd: *Västerås domkyrkas gamla högaltare/Västmanlands fornminnesförenings årsskrift XI – Västerås 1920, s 25-34/*

Lindegren, Agi: *Mariakyrkan i Västerås – Anteckningar till dess byggnadshistoria – Stockholm 1898*

Lundberg, Erik: *Mariadomen i Västerås/Västerås stiftsbok 1962, s 169-178/*

Ramnerö, Bertil: *Domkyrkorestaureringen/Västerås stiftsbok 1961, s 171-184/*

Sohlberg, Lars Gustaf: *Historisk beskrifning över Domkyrkan i Västerås – Västerås, tryckt hos T R Björkbom 1834*

Redaktionella uppgifter

Inventeringsperiod: 2005-09

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-11-22

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1100-tal	Nybyggnad	Den tegelmurade domkyrkan lär ha föregåtts av en gråstenskyrka. Murverk efter denna fanns kvar runt koret fram till 1856.		Ekström (1), s 105-107
1230-talet	Nybyggnad	Grundläggning och uppförande av den nuvarande domkyrkans äldsta delar inleddes.		Hahr, s 103
1240-t	Nybyggnad	Den äldsta delen av dagens kyrka omfattade västra delen av mittskeppet. Murarna bestod av hårdbränt, mörkrött tegel i munkförband, med ryggsurna fogar. Fasaderna var dekorerade med rundbågsfriser. Fönsteröppningarna var troligen rundbågiga. Yttertaket var sannolikt spåntäckt. Kyrkorummet var treskeppigt, om täckt av trätak eller valvslaget är okänt		Hahr, s 108-109 Lindegren, pl 2
1250-60-t	Nybyggnad - kor Påbyggnad Fast inredning - altare	Ett främre tvärskepp och nytt kor blev tillbyggt. Biskop Karl skänkte ett nytt högaltare, en marmorskiva som vilade på 6 romanska kolonetter. (Fyra av dessa kolonetter finns idag i Västmanlands läns museums magasin)		Hahr, s 109 Henschen, s 25-34
1271	Invigning	Sedan gammalt hävdas att kyrkan invigdes av biskop Carlus den 16 augusti 1271. Uppgiften är osäker, men att invigning av den förstörade kyrkan skett någon gång mellan 1259 och 1277 är tämligen säkert.		Hahr, s 109
1290-t (ca)	Valvslagning Arkitekturbunden utsmyckning – måleri, interiör	Över mittskepp och sidoskepp slogs kryssvalv på pelare, vilka ersatte tidigare trätak/lägre slagna valv. De dekorerades med kalkmålningar. Idag återstår cirkelornament i en valvhjessa och kvaderdekorer i gördelbågarna.		Boström, s 121-122 Hahr, s 104-109
1300-t	Tillbyggnad	Flera sidokapell lades till kyrkans långhus. Över dessa slogs lägre stjärnvalv och tunnvalv.		Hahr, s 113
1380	Brand	Domkyrkan eldhärjades av sjörövare och återuppbyggdes. Tornets mur började uppföras.		Hahr, s 114-115
1400 (ca)	Specifika inventarier – altarskåp	Altarskåp införskaffades från Lübeck		Hahr, s 48-49
1420	Nybyggnad – torn	Domkyrkans första torn var troligen färdigställt vid denna tid, försett med en hög spira.		Hahr, s 112
1460	Rivning	Vid svår storm på trettondagsafton nedstörtade det dåvarande domkyrkotornet.		ATA: Ihrfors, s 1915
1460-90 (ca)	Ändring – ombyggnad Valvslagning	Domkyrkan förlängdes mot öster och fick dagens halvrunda koromgång. Sidoskeppen breddades, uppförda i munkförband med stora strävpelare. Över dem slogs högre kryssvalv, dekorerade med vegetativa målningar. Stora spetsbågiga fönster togs upp. På koromgångens utsida anbragtes bredbågiga, vita blinderingar. Tornet återuppfördes och i dess bottenvåning utbyggdes kapitelhuset mot norr. Utbyggnaden har förknippats med biskop Lydekas ämbetsår 1466-87		Boström, s 122 Hahr, s 114-115
1500 (ca)	Specifika inventarier – altarskåp	Det så kallade apostlaskåpet anskaffades, idag placerat i norra sidoskeppet.	Jan Borman, Brüssel	Hahr, s 46
1510	Specifika inventarier – altarskåp	Mariaskåpet införskaffades, står idag i dopkapellet (ett Antwerpenarbete)		Hahr, s 44

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1516	Specifika inventarier – altarskåp	Altarskåpet i högaltaret kom på plats, försett med dubbla flyglar, rikt skulpterad och förgylld. Det skänktes av Sten Sture d y och hans hustru Kristina Gyllenstierna	Mäster Gielisz, Antwerpen	Hahr, s 41-42
1517	Tillbyggnad	Ett sidokapell tillbyggdes på tornets södra sida. Sedan dess består kyrkans nuvarande yttre omfång. (Om utbyggnaden vittnar en skulpterad minnestavla i södra fasaden)		Skulpterad minnestavla i fasaden
1521	Brand – delvis förstörd	Kyrkan sattes i brand då danska trupper gjorde ett utfall från Västerås slott den 29 april 1521. Spiran antändes, likaså yttertakets. Kyrkorummets valv rämnades. Fram till 1537 täcktes långhuset provisoriskt med halm.		ATA: Ihrfors, s 1916 Hahr, s 117
1537	Ändring – ombyggnad	Återuppbyggnad efter branden 1521: Väggarna bands samman med ankarjärn och bjälkar. Yttertakets fick nya takstolar och spåntäcktes De av branden rämnade valven lagades. Kyrkorummets valv och väggar vitlimmades		VDKA: F 5: 1, Sammandrag Ekström 1958 Hahr, s 117 Lindegren, s 19
1572-77	Brand – delvis förstörd Vård/underhåll, stomme Specifika inventarier - tornur	Vid en stadsbrand 1572 skadades troligen även domkyrkan. Under de följande åren skedde reparationer i högkoret, vars väggar rödfärgades och vitlimmades. Fasadmurarna rödkalkades (kopparrök) I kyrkans räkenskaper 1576 omnämns predikstol för första gången. Den målades detta år. Kyrkans första kända urverk reparerades.		ATA: Ihrfors, s 1916 Hahr, s 117
1578		Kung Johan III gav ett skeppund bly till att renovera kyrkans fönster och orgelverk		Edholm, s 5
1580-t	Nybyggnad - torn	Tornet återställdes helt efter danskarnas härjningar 1521. Den erhöll nu, utförd i renässans, en svängd, med blyplåt beklädd huv, omgiven av fyra små hörntorn. Kyrkans äldsta kända orgelverk reparerades.	Henrik Ebeling (orgelverket)	ATA: Ihrfors, s 1916 Edholm, s 4 Lindegren, pl 14
1615	Fast inredning - orgel	Ny orgel anskaffades, sannolikt placerad på en läktare ovanpå den dåvarande sakristian i norr.	Paul Müller	Edholm, s 6
1616	Specifika inventarier – predikstol	Predikstol anskaffades, efter donation av salig Per Ulfsson. Kostnaden inklusive målning uppgick till 500 daler	Mäster Hans Tyske	VDKA: D1: 1, inventarium 1630
1620	Vård/underhåll – exteriör, interiör och stomme	Västra delen av norra sidans nedre takfall fick ny underbyggnad och spåntäckning Väggarna bands samman med starka bjälkar och ankarjärn. Några pelare och rämnade valv lagades.		VDKA: F 5: 1, Sammandrag Ekström 1958 ATA: Ihrfors, s 120
1622	Nybyggnad – bönekammare med hagioskop Ändring – ombyggnad, tak	Dopkapell i nordisk renässansstil invigdes, med en tre meter hög dopfont omsluten av ett genombrutet träskrank. Detta var en donation av Simon Depken med familj. Tornet skadades vid blixtnedslag. Därpå inleddes en mångårig omläggning, då tornspiran kläddes med bly och långhusets spåntak successivt ersattes med koppar (Under biskoparna Rudbeckius och Laurelius ämbetsstid)		ATA: Ihrfors, s 128, 1918 VDKA: D1: 1, inventarium 1630
1625-26	Ändring – ombyggnad, tak	Tornspiran kläddes med ny blyplåt, ett arbete som helt avslutades 1628		ATA: Ihrfors, s 127
1627	Ändring – ombyggnad, fönster	I tio av kyrkans fönster sattes nya ”tavlor”		ATA: Ihrfors, s 127
1627-30	Fast inredning - orgel	Orgelverket utökades med flera stämmor	Paul Müller	Edholm, s 6

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1628	Ändring – ombyggnad, tak	Tornspirans blytäckning, inledd efter åsknedslag 1622, var helt fullbordad. Läktare byggdes i norra sidoskeppet, i anslutning till dåvarande sakristian.		VDKA: D1: 1, inventarium 1630
1629	Ändring – ombyggnad, port och fönster	Hål gjordes för ny dörröppning (ett av kyrkorummets valv lagades) I sexton av kyrkans fönster sattes nya ”tavlor” Läktare byggdes i södra sidoskeppet.		ATA: Ihrfors, s 129-130
1630	Fast inredning - läktare	En västläktare uppfördes med medel testamenterade av arrendator Carl Eriksson. Bröstningen från denna läktare finns kvar, idag uppsatt över norra ingångens vindfång.		Ekström (2), s 128
1631	Ändring – ombyggnad, tak	Yttertaketets södra sida och över östra gaveln koppartäcktes		ATA: Ihrfors, s 148
1634	Ändring – ombyggnad, tak	Tornspirans nedre avsats, ”buken”, liksom de förut blyklädda småtornen kläddes med koppar.		ATA: Ihrfors, s 151
1637	Vård/underhåll, stomme	Det fjärde tornet på östra gaveln slogs på nytt med bräder.		ATA: Ihrfors, s 152
1642	Ändring – ombyggnad, tak	Yttertaketets norra sida koppartäcktes till en del		
1650	Ändring – ombyggnad, tak, golv	Ännu en del av yttertaketets norra sida koppartäcktes Samtliga fönster reparerades, dörr insattes på norra sidan Kyrkorummets golv lagades ”ifrån södra djäknedörren till Kung Eriks grav och därifrån till Anders Stråles grav”		ATA: Ihrfors, s 155
1653	Ändring – ombyggnad, stomme Specifika inventarier – tornur	Kyrkans sju norra och sju södra strävpelare lagades fullständigt, ”allt ifrån grunden”. Tegelstenarna ströks med röd kalkfärg och fogarna vitkalkades. Även trasiga partier i väggfälten mellan strävpelarna lagades. Kyrkans urverk flyttades upp i tornet och urtavla blev uppsatt på tornets södra sida.		ATA: Ihrfors, s 157 Ekström (2) s 155
1654	Ändring – ombyggnad, golv	Kyrkans golv jämkades och förbättrades. Där det fanns berg utjämnades med lera och kalk.		VDKA: F 5: 1, Ekström 1958
1659	Ändring – ombyggnad, tak	Hela kyrkans tak var täckt med kopparplåt, efter ca 40 års successiv omläggning. (som vittnesbörd tjänar en skulpterad minnestavla på tornets norra sida och en kopparplåt med årtalet 1659 ingraverat, funnen vid reparationer på taket 1980)		VDKA: F 5: 1, Ekström 1958 Hahr, s 6
1662	Ändring – ombyggnad, fönster	Sju fönsteröppningar förstörades. En omfattande inre förnyelse fullbordades under biskop Laurelius		VDKA: F 2:2, inventering 1830
1663	Ändring – ombyggnad, fönster	Femton fönsteröppningar förstörades		VDKA: F 2:2, inventering 1830
1671		Orgelverket genomgick stor renovering	Jörgen Beijer, Skövde	Edholm, s 6
1687	Specifika inventarier – tornur	Kyrkans urverk iståndsattes för att bli mer pålitligt. Nya, åttakantiga urtavlor uppsattes.	Urmakare Johan Zimmerman	Ekström (2) s 155
1691	Brand – delvis förstörd	Blixtnedslag inträffade den 9 maj 1691. Då förstördes 1580-talets tornspira och de fyra småtornen, delar av taket och några av kyrkorummets valv. Även en del av inredningen skadades. Yttertaket torde ha lagats omgående. Koppar till taket rekvirerades av kung Karl XI enligt brev den 21/7 1691. Kopparen levererades från Falun.		Hahr, s 126-127 VDKA: F2: 5 Räkenskaper

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1691-92	Vård/underhåll, exteriör och interiör	Bänkinredning lagades efter brand Två valv över koret murades om helt Även andra omfattande lagningar av inre murverk skedde Valv och väggar vitlimmades Ny takfot anbringades	Snickarna mäster Lars Andersson & Gabriel Olofsson Murmästare Erik Malm Byggmästare Markus Dellwitz	Hahr, s 126-127
1693-95	Nybyggnad – torn	Under Karl XI s regim fick domkyrkan sin nuvarande spira, ritad av Nicodemus Tessin d y. Den fick formen av en hög obelisk, på en underbyggnad av frontoner. I spirans bas placerades urtavlor. Tornspiran var Sveriges högsta ända in till 1880-talet. (Samtidigt täcktes långhustaket med kopparplåt.) Den 29/5 1693 förärade Hr Martinus Cronstedt 5 skeppund stångjärn till tornbyggnaden	Nicodemus Tessin d y Byggmästare Hans Conrad Büchegger Kopparslagare Johan Sevenberg	VDKA: F 2: 2, inventering 1830 Hahr, s 126-128
1696-97	Vård/underhåll, stomme	Tornets murar lagades runt om. De rödfärgades och fogströks. Tornluckorna beslogs med koppar	Mäster Israel Dahl	Hahr, s 128
1701	Fast inredning – läktare, orgel	Över mittskeppets västra del byggdes läktare i trä, på vilken ett 32-stämmigt orgelverk installerades.	Johan Niclas Cahman	Edholm, s 7
1708	Ändring – ombyggnad, golv	Korets golv blev omlagt med öländsk kalksten.		VDKA: F 5: 1, Ekström 1958
1709	Teknisk installation – värme	Järnkakelugn uppsattes i sakristian		Ekström (2) s 159
1710-12	Ändring – ombyggnad, golv	Kyrkorummets stora gång och tvärgång belades successivt med kalkstensgolv		VDKA: F 5: 1, Ekström 1958
1713	Vård/underhåll, exteriör	Tornets koppartäckning lagades på västra sidan, sedan den lossnat från underlagsbräderna.		
1719	Ändring – ombyggnad, golv	Södra vapenhusets golv belades med nytt tegel.		VDKA: F 5: 1, Ekström 1958
1735	Vård/underhåll, exteriör	Bristfälligheter i taket reparerades		
1738-40	Vård/underhåll, exteriör	Bristfälligheter i taket reparerades		
1741	Vård/underhåll, golv	I kyrkorummets mindre gångar jämnades befintligt golvtegel		VDKA: F 5: 1, Ekström 1958
1754	Specifika inventarier – tornur	Tornet försågs med nytt urverk, från Stjärnsund. Verket hade två hamrar och slog varje kvart.	Direktör Polhammar	Ekström (2) s 156
1758	Fast inredning - orgel	Dåvarande orgelverk byggdes om.	Orgelbyggare gren & Strähle	Edholm, s 9
1783	Vård/underhåll, exteriör Ändring – ombyggnad, golv	Kyrkans takfot reparerades (1000 tegelstenar, 50 tunnor kalk, 40 lass sand) Gången i kyrkan belades med kalksten (500 styck plansten, 4000 styck murtegel, 100 lass sand, 50 tunnor kalk)		VDKA: F2: 5 Räkenskaper
1793	Vård/underhåll, exteriör	En stor omläggning av långhusets tak fullbordades. Ny täckning av smidda kopparplåtar lades. (som vittnesbörd tjänar en skulpterad minnestavla på tornets norra sida och en kopparplåt med året 1793 ingraverat, funnen vid reparationer på taket 1980)		Skulpterad minnestavla, kopparplåt med årtal ingraverat

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1797	Ritning godkänd	Förslag till ny predikstol upprättades, men blev aldrig genomfört	Carl Fredenheim	VDKA: F2: 3
1798	Fast inredning – altare	Altare byggdes av sten med fyra trappsteg. Framförande altarring byggdes av trä. Altarbordets marmorskiva – från 1300-talet – höggs om och polerades. Murarna kring koret belades med öländsk kalksten Sedan tornuret kommit i olag ingick domkyrkokommissionen kontrakt med urmakare Ekman om dess iståndsättande.	Statybild - huggare E G Göthe Urmakare Ekman	VDKA: F2: 1 VDKA: F 5: 1, Ekström 1958 Hahr, s 36
1806	Ändring – ombyggnad, golv	Norra sidoskeppets golv höjdes och belades med kalksten		VDKA F5: 6 Ekström 1958
1814	Ändring – ombyggnad, golv	Omläggning av korgolvet skedde		VDKA F5: 6 Ekström 1958
1816	Fast inredning – predikstol	Predikstolen reparerades och nydekorerades (233 riksdaler 16 skilling banco). Gamla snidade dekorationer borttogs, kolonner sattes upp.	Dekorations - målare Emanuel Linnell	VDKA F2: 2, inventering 1830 Ekström, s 18-19
1817	Specifika inventarier – tornur	Tornuret som installerats 1754 hade länge fungerat dåligt. En stor reparation skedde.	Urmakare Ekman	Ekström (2) s 156-157
1851	Fast inredning - orgel	Nytt, 31-stämmigt orgelverk byggdes	Gustaf Andersson	Edholm, s 10-11
1855	Specifika inventarier – tornur	Tornets Polhemsur (1754) reparerades på nytt	C Hellgren, Västerås	Ekström (2) s 157
1856-61	Ändring – ombyggnad, stomme, portar och fönster Valvslagning Fast inredning - altarring, bänkinredning och predikstol	Radikal ombyggnad: <ul style="list-style-type: none"> • Samtliga fönsteröppningar ändrades, förut olika till storlek och form, så att de blev likformiga. Några av fönsteröppningarna flyttades för att få symmetri. Omgivande murverk är från denna tid • 29 fönster av gjutjärn nytillverkades • Två större nord- och sydportar med rosettfönster • Yttre murarna i tornets södra sidoutbyggnad murades upp på nytt. I denna del av kyrkan inreddes ny sakristia. • Norra och södra portarna flyttades till nya lägen, västra portalen reparerades och fick nuvarande utseende • Yttre sidoskeppens olika valv revs och ersattes med dagens valv, sammanlagt 12 nya • Murar som avstängde yttre sidoskeppens gravkor borttogs, liksom den gamla sakristian med stjärnvalv • Främre tvärskeppets tio valv revs och slogs på nytt • Av kyrkorummets 36 pelare blev 7 murade helt på nytt och 19 till stor del nymurade. • Sakristian i norra sidoskeppets främre del revs, istället inreddes en sakristia i tornets södra sidoutbyggnad. • Rivning av alla läktare, från 1628 och senare. • Alla bänkar nygjordes och förlades i kyrkans östra del, altarring och predikstol med fina sniderier anskaffades. (Predikstolen från 1616 gick förlorad) ("kyrkan har genom denna reparation visserligen vunnit i avseende på stabilitet, men å andra sidan förlorat mycket i avseende på målerisk effekt och arkeologiskt intresse")	Arkitekt Per Johan Ekman Bygglédare Helgo Zetterwall	VDKA: F 5: 1, Förslag juni 1856, rapport 10/9 1859 Lindgren, s 24-25

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1867	Vård/underhåll	Uppkomna vattenskadorna föranledde en större besiktning. Den tillreste arkitekten J F Åbom konstaterade att kyrkans koppartak, till sina äldsta delar bestående av smidda plåtar, trots upprepade lagningar med kitt var otätt. Plåtarna dömdes ut och en omläggning förordades. Som alternativ till koppar framfördes skiffer. En annan brist var att kyrkan delvis saknade sockel så att tegelmurarna där var i direkt markkontakt och sög upp mycket fukt i valv och väggar.		VDKA: F 2: 1, Besiktningsutlåtande i februari 1867
1877	Teknisk installation – värme	Centralvärme installerades. Koleldad panncentral inrättades i det tidigare kapitelhuset i tornets norra sidoutbyggnad. Därifrån drogs varmluftskanaler ut i kyrkan. Intag för friskluft anordnades i nordvästra hörnet av ytterväggen. Sidoutbyggnaden kröntes med tornlik skorsten.	Kockums mekaniska verkstads AB	VDKA: F2: 3, Ritning 28/11 1876 Ekström (2) s
1880	Vård/underhåll, exteriör	Långhusets övre takfall belades med ny kopparplåt	Plåtslagare V Hansson	VDKA: F2: 3, Anbud, fakturor
1884-85	Vård/underhåll, exteriör	Tornspirans kopparbeklädnad blev omlagd med nya plåtar. Ett nytt ur uppsattes i tornet. Det tidigare uret (1754) från Stjärnsund uppmonterades i domkyrkans museum.	Plåtslagare Pettersson Urmakare Tornberg, Stockholm	VDKA: F2: 3, Kontrakt, utbetalningar Ekström (2) s 157
1886	Vård/underhåll, exteriör	Tornspirans nya kopparbeklädnad uppvisade brister och måste därför lagas, genom hoplödning av bristande fälsar.		VDKA: F2: 3, Slutintyg 31/10 1886
1889	Teknisk installation – el	Elektrisk belysning installerades i Västerås domkyrka. Lampetter uppsattes och ljuskronor elektrifierades. Finansiering: Medel testamenterade av fabrikör Sundin.	Gaslysningsbolaget, Västerås	VDKA: F2: 3, kontrakt, intyg
1896-98	Ändring – ombyggnad, exteriör Arkitektur-bunden utsmyckning, måleri, interiör Fast inredning – läktare, orgel	<ul style="list-style-type: none"> Den gamla sockeln borttogs såsom bristfällig, bestående av granit av varierande huggningsgrad, på andra åter av förvittrad kalksten, här och var saknades den helt så att tegelmur gick ner till mark. Där teglet låg direkt mot mark göts istället betong Ny sockel av huggna granitblock med slät skråkant Ca 800 kvadratmeter av tegelmuren reparerades På norra och södra sidan murades portaler i samma stil som den västra. Portar av ek med järnbeslag nytillverkades med en äldre som förlaga. Glasmålningar tillkom i korfönstret och i fönstren över norra och södra portalerna Kyrkorummets valv och väggar målades al secco med konturerade ornament i gult, grönt och rött på något bruten vit botten. Som förebild tjänade västmanländska och uppländska kyrkomålningar från 1400-talet Vapenhusets halvribbor frilades från puts och fogströks Tornvinden rensades och klockstolarna befriades från ”en mängd lappningar och stöd mot murarna, som under århundradenas lopp tillkommit”. Reparation med enkla starka stöd och beslag Ny västläktare murades av tegel och kläddes med skotsk sandsten. En balustrad med rosverk avgränsade läktaren mot mittskeppet. 40-stämmigt orgelverk installerades, med orgelfasad av skuren, laserad furu, med förgyllda, målade orneringar 	<p>Arkitekt Agi Lindegren</p> <p>Bygglämnad: Ingenjör J Mattson, Västerås</p> <p>Stenhuggeri: Eriksson & Kjellström, Stockholm</p> <p>Orgel: Åkerman & Lund, Stockholm</p>	<p>VDKA: F 5: 1, Ekström 1958</p> <p>Edholm, s 12-13</p> <p>Hahr, s 21-22</p> <p>Lindgren, s 27-30</p>

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1899	Vård/underhåll, interiör	Bänkinredningen och predikstolen ommålades	Målmästare C J Lundin	VDKA: F5: 3, kroppåsbrev
1899-1900	Fast inredning – glasmålning	De sju korfönstren, rundfönstren över dörrarna och fönstren i dåvarande dopkapell försågs med glasmålningar	Agi Lindegren, R Callmander	Ekström (2) s 140-141
1906		Efter några få år började kyrkfönstrens glasmålningar tappa färgen		Ekström (2) s 141
1924	Teknisk installation	Elektrisk klockringning installerades		VLT 1924-01-24
1926-27	Konservatorsarbeten	Domkyrkans fem medeltida altarskåp restaurerades. Arbetena innefattade borttagning av övermålningar, retuscheringar, lagningar av snickerier och smide. De återuppsattes på nytillverkade postament. Orgelverket ombyggdes.	Konservator Alfred Nilsson Arkitekt Erik Hahr	VDKA: F2: 4, anbud 29/5 1926, brev 11/1 1928 Edholm, s 15
1933	Teknisk installation	Värmebläkt installerades för att effektivare föra varmluften från kyrkans panncentral ut i kyrkorummet.	Ebbes bruk AB	VDKA: F2: 3, rapport 9/2 1935
1935	Teknisk installation	Värmebläkten som installerades två år tidigare visade sig inte räcka till för att få ut värmen från panncentralen till kyrkorummet.		VDKA: F2: 3, rapport 9/2 1935
1937	Specifika inventarier – tornur	Tornuret reparerades	G W Linderoths urmakeri	Ekström (2) s 157
1943	Vård/underhåll	Vid storm den 2/3 1943 skadades kyrkans tak. Undertaket reparerades och blev delvis omlagt		VDKA: F 5: 8, sammanställning 1878-1978
1947	Ändring – ombyggnad, stomme	Tornet genomgick stor upprustning Förstärkning av spirans träkonstruktion med plattjärn jämte anbringande av dragstag med tillhörande järnbalkar Reparation och förstärkning av klockstolarna Tornets hammarband i trä ersattes av en ram av armerad betong. Därpå följde murning av yttre listverk och konsolfris enligt gamla profiler och med cirkulära fyllningar lika de tidigare Reparation/delvis byte av spirans kopparbeklädning Urtavlorna förgylldes på nytt Slutbesiktning skedde den 6/12 1947	Bygglédare: Simon Brådhe, KBS Rasmussons bleck- och plåtslageri Förgyllare Paul Magnusson	VDKA: F 2: 1, Arbetsbeskrivningar, rapport av Simon Brådhe 1948-12-10
1952	Vård/underhåll	Grundundersökning företogs med anledning av uppkomna sprickor i koromgångens yttre murverk. Några svårare sättningar kunde inte observeras och behov grundförstärkning förelåg därför inte.	Simon Brådhe	VDKA: F 2: 1, PM 7/6 1952 VLT 1954-11-24
1953	Vård/underhåll	Föregående års grundundersökning följdes upp med en undersökning av grundförhållandena runt kyrkan. I kyrkorummet hade puts fallit från valven, vilket fick domkapitlet att i en skrivelse framföra behovet av en renovering så snart som möjligt.	Sten Odenstad, Statens geotekniska institut	VDKA: F 2: 1, Utlåtande 10/7 1953
1954	Vård/underhåll, interiör	Ca 25 Kg puts rasade på en gång ned från ett valv söder om koret. Som en säkerhetsåtgärd nedknackades därför löst sittande puts från flera valv i kyrkan. Putsskikten var på sina håll 8 centimeter tjocka	Simon Brådhe	VLT 1954-11-24, SVD 155-01-03
1959	Specifika inventarier – tornur	Kyrkans urverk renoverades och elektrifierades. Urtavlorna fick belysning.	Urmakare Elon Krantz	VDKA: F 2: 3, Beställning

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1958-61	Ändring – ombyggnad, interiör Fast inredning - predikstol	<p>Stor förnyelse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grundmurarna förstärktes genom att en 2½ meter djup schakt grävdes utefter ytterväggarna och betong göts som ett skal omkring de gamla murverken. • Kyrkans fasader och portaler lagades • Fönstren renoverades; nya rutor av lätt dämpat antikglas insattes. I norra och södra sidans rundfönster sattes helt nya bågar • Västfasadens båda sidofönster igenmurades, i dess ställe upptogs mindre, rektangulära fönster. • Lagningar av spirans övre koppartäckning skedde (+ny plåt på kyrktuppen) • I kyrkorummet göts undergolv av armerad betong med rännor för golvvärmeledningar. Före gjutningen kapades flera valv till underliggande gravkamrar. • På betongplattan lades kalkstensgolv i rent kalkbruk; i koromgången och i anslutning till gravhällar lades kalkstensplattor från 1800-talet. I övrigt lades nya, hyvlade kalkstensplaner i fallande längd. • Nytt altare murades i högkoret • Tidigare marmorklätt barockaltare flyttades från högkoret till norra sidoskeppets kapell • Predikstol byggdes med gjutet fundament och överdel murad av grönglaserad chamotte (Gustavsberg) • Fyra smidesgaller med öppningar tillverkades (bröderna Stenborg smidesfabrik, Eskilstuna) • De fem altarskåpen och samtliga epitafier restaurerades. Altarskåpens och epitafiernas placering ändrades. • Ny orgel tillkom på nybyggd läktare i främre delen av norra yttre sidoskeppet. • Under orgelläktarens norra sida avdelades ett samtalsrum, som valvslogs • Panncentralen borttogs och istället anslöts kyrkan till stadens fjärrvärmenät. Vattenburen golvvärme infördes. • I tidigare panncentralen i norra tornsidobyggnaden inrättades sakristia • Den tidigare sakristian i tornets södra sidobyggnad blev personalrum, brudkammare, samt museum i övre våningen. Nya betongvalv göts över museilokalen. • Klockringningsanläggningen förnyades, automatisk lucköppning infördes • Ljudanläggning installerades 	<p>Arkitekt Erik Lundberg Byråingenjör Simon Brådhe Domkyrkans syssloman Gunnar Ekström</p> <p>Betong: civilingenjör Sven Hultquist</p> <p>Värme: Elis Runefeldt ingenjörbyrå AB</p> <p>AB Verner Andersson, Västerås Sandå måleri Skulptör Per-Erik Willö</p> <p>Konservator Olle Hellström (altarskåp, epitafier)</p> <p>Glaskonstnär Randi Fischer och Fritiof Svensson</p> <p>Fredriksborg orgelbyggeri i Hillerød, Danmark</p>	<p>VDKA: F 5: 2-7</p> <p>VLT 11/9-1958, 11/12-1958</p>
1965	Vård/underhåll	<p>Byggnadsteknisk undersökning företogs, sedan fukt konstaterats vid flera av kyrkorummets pelarbaser, kondensvatten läckte in genom valven och kondensfukt konstaterades mellan fönsterrutorna. Undersökningen drog inga bestämda slutsatser, men lutade åt att dagvatten från kyrkans yttertak inte leds bort tillfredsställande. Orsaken till kondens mellan fönstrens inner- och ytterbågar var att ventilering saknades.</p>	<p>Kadesjöes ingenjörbyrå Elis Runefeldt Ingenjörbyrå</p>	<p>VDKA: F2: 3, Undersökning, korrespondens</p>

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1972	Konservators - arbete	Det så kallade Lübeckerskåpet i tornets norra sidoutbyggnad (sakristia) konserverades	Peter Tångeberg	ATA: Tillstånd, konserverings - rapport
1974	Konservators - arbete	Sten Stureskåpet i högtaret konserverades	Hugo Löfgren	RAÅ tillstånd
1980	Vård/underhåll, stomme	Långhusets södra takfall och del av norra takfallet reparerades. Ny kopparplåt blev lagd På kyrkvinden lades ny mineralullsisolering ovanpå den befintliga, som var täckt med ett skikt asbesthaltigt bruk. Valven isolerades (vid pågående arbeten hittades en plåt med årtalet 1659 ingraverat och en med årtalet 1793)	Program: Bjerking ingenjörbyrå Byggladare: Ingenjör - firma Bo Göransson Entr: AB plåtbearbetning	VDKA: F 5: 10, Byggladarens rapporter, Restaurerings - kommitténs slutrapport VLT 1980-08-13, 1980-11-22
1982-83	Vård/underhåll, stomme	Omfattande reparationer av tornspirans bärande delar; Tidigare ospåntad panel ersattes med spåntad. Rötskadade stockar byttes Tornspiran kläddes med ny kopparplåt. Tornets kransgesims lagades (KC-bruk) och avfärgades	Program: Bjerking ingenjörbyrå	VKS: Byggmöte 1982-05-05 VLT 1983-03-16
1991		Nya räcken uppsattes i högkoret	Arkitekt Jerk Alton	VDKA: F2: 2
1994	Vård/underhåll, tak	Långhusets norra takfall lagades och ny kopparplåt blev lagd (vad som inte rymts inom 1980 års projekt) Drivmotorerna till klockringningen sågs över		VKS: Protokoll, ATA: rapport 6/6 1995
1995	Vård/underhåll, stomme	Renovering av ett valv i södra sidoskeppet: All puts knackades ned och nyputsning skedde. Lös puts nedknackades från pelare i kyrkorummet	Ingenjör - firma Bo Göransson AB	VLM: Rapport 1995-12-18, dnr 95: 239-316
1997	Teknisk installation	Ny ljudanläggning installerades (den tidigare var från 1958-61, hade mer skrymmande högtalare)		VLM: rapport 1998-01-16
1997-98		Läktarorgeln restaurerades till mer ursprungligt skick. Samtidigt rengjordes två av valven ovanför		Edholm, s 20 VKS: Besiktning november -97
2000	Teknisk installation – VA	Besökstoalaternas inredning förnyades		VKS: anbud, fakturor
2002	Vård/underhåll, exteriör, fönster	Fasadmurarna lagades Tornets konsolfris lagades (hydrauliskt bruk) och avfärgades Samtliga blindingar lagades och avfärgades Samtliga fönster renoverades Fönstrens solbänkar och kalkstensreliefer i fasaden restaurerades Framre sakristian fick ny skåpinredning	Ingenjör - firma Bo Göransson AB Måleri - spectrum	Hammariskiöld (1) s 5-10
2004	Vård/underhåll, interiör	Valv, pelare och väggar i tolv av kyrkans travéer skedde. Därefter laverades ytorna med pigmenterat kalkvatten.	Måleri - spectrum	Hammariskiöld (2) s 4-5
2005-2006	Vård/underhåll	Vård- och underhållsplan upprättades för Västerås Domkyrka	Svensk Klimat - styrning AB	VKS